

УДК 347.447.82:364.048.6

Лешанич Леся Вікторівна,

викладач кафедри господарського права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ПРАВОВА ПРИРОДА ПРИПИНЕННЯ ДОГОВОРУ ПРО ПАТРОНАТ

Постановка проблеми. Проблема влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування посідає досить вагоме місце серед найпріоритетніших завдань держави. Серед всіх, передбачених законодавством форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, – сімейна форма (квазісімейна) влаштування визнана найкращою. Адже, тільки виховуючи дитину саме в сімейному дусі, можливо підготувати її до дорослого життя, привити їй певні моральні та духовні цінності.

Стан дослідження теми. Необхідно зазначити, що договір про патронат досліджувало чимало правників, а саме: Л.Ф. Кривачук «Сімейні форми влаштування дітей сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування», Ю.Ю. Черновалюк «Патронат як форма сімейного влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування за законодавством України», Н.А. Аблятіпова «Проблеми правового регулювання сімейних форм виховання дітей, позбавлених батьківського піклування», Г.С. Лісіна «Приймна сім'я як альтернативна форма виховання дітей-сиріт», та інші.

Автор статті ставить перед собою мету дослідити правову природу припинення договору про патронат та розірвання договору про патронат, розібратися, в чому полягає відмінність між цими двома поняттями та, за наявності недоліків у законодавстві, що регулює дану сферу суспільних відносин, запропонувати шляхи усунення таких недоліків.

Виклад основного матеріалу. Патронатна форма виховання дітей є однією із квазі-сімейних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (інші дві: прийомна сім'я та дитячий будинок сімейного типу).

Відповідно до ст. 252 Сімейного кодексу України (далі СК України), за договором про патронат орган опіки та піклування передає дитину-сироту

або дитину, позбавлену батьківського піклування, на виховання у сім'ю іншої особи (патронатного вихователя) до досягнення дитиною повноліття, за плату [1].

СК України містить підстави припинення та розірвання договору про патронат.

Перед тим, як почати дослідження правових підстав припинення та розірвання договору про патронат – необхідно розібратися, в чому полягає відмінність між поняттями «припинення договору» та «розірвання договору».

Передусім, слід зазначити, що ні ЦК України, ні будь-який інший нормативно-правовий акт України не містить визначення поняття припинення договору. Наразі маємо праці правників, які намагаються дати визначення цьому поняттю. Так, наприклад, Н.М. Мельниченко зазначає, що припинення цивільно-правового договору – це юридичний факт, що є підставою припинення двох зустрічних, кореспондуючих одне іншому зобов'язань, що виникли унаслідок укладення даного цивільно-правового договору, шляхом його розірвання, а також іншим способом, передбаченим законом або договором. Припинення – остання стадія існування зобов'язання, із завершенням якого первинний юридичний зв'язок між сторонами, виражений в конкретному зобов'язанні, втрачається. Це поняття, яке охоплює як випадки, коли припинення здійснюється по волі сторін (наприклад, за домовленістю сторін – ст. 604 ЦК України та ін.), так і підстави, які не залежать від волі сторін (припинення зобов'язань після смерті фізичної особи – ст. 608 ЦК України або припинення зобов'язань в разі ліквідації юридичної особи) [2, с. 348].

Розірвання договору – це акт, спрямований на часткове або повне припинення дії невиконаного договору, внаслідок чого зобов'язання сторін припиняються на майбутнє. Розірвання договору завжди носить вольовий характер. Вольова складова

розірвання договору знаходить своєвідображення в тому, що договір розривається за домовленістю сторін, ініціативою однієї сторони або на вимогу третіх осіб, якщо це передбачено законом [3].

Щодо відмінності між такими поняттями, як припинення договору та розірвання договору, – Н.М. Мельниченко зазначає, що у ЦК України відсутня правова субординація між припиненням цивільно-правового договору і його розірванням, яка полягає в їх співвідношенні як родового поняття, яким є припинення цивільно-правових договорів, і видового поняття, тобто розірвання цивільно-правових договорів. Проте у низці статей Цивільного кодексу в підрозділі «Договірні зобов'язання» Розділу «Окремі види зобов'язань» існують випадки, коли законодавець застосовує як найбільш широке, родове поняття «припинення договору» стосовно якого «розірвання договору» повинне розумітися як видове поняття. Таке розуміння співвідношення понять припинення договору і його розірвання дозволяє не ототожнювати ці поняття, що допомагає уникнути неправильного застосування норм цивільного права, зокрема неправильного застосування до всіх випадків дострокового припинення договору правил, які передбачені тільки щодо розірвання договорів. Із змісту даних статей випливає, що припиненням договору є як розірвання договору, так і припинення договору з інших підстав [2, ст. 355].

В. М. Коссак у своїй праці зазначає, що ототожнення понять «розірвання договору» і «припинення договору» є необґрунтованим, оскільки розірвання договору здійснюється за ініціативою однієї із сторін. Тобто, на думку вченого відмінність між цими двома поняттями полягає, як мінімум, в тому, що розірвання договору здійснюється за ініціативою однієї сторони, а припинення договору – воля обох сторін [4, с. 35]. Хоч така думка й існує, розуміти відмінність між припиненням і розірванням договору про патронат, опираючись на погляди В.М. Коссака – не можемо з огляду на те, що відповідно до статті 256 СК України відбувається все навпаки, а саме: припинення договору можливе за ініціативою однієї із сторін договору, а розірвання – в результаті досягнення домовленості між сторонами.

Ознайомившись із вищезазначеним, можна зробити висновок, що поняття розірвання і припинення договору – відмінні одне від одного: поперше, припинення договору – ширше поняття і, як зазначає Н. М. Мельниченко, містить в собі і розірвання договору; по-друге, розірвання договору носить вольовий характер, тоді як припинення договору не завжди залежить від волі сторін. Отже, зрозумівши, що ці два поняття не тотожні та, вихо-

дячи із змісту ст. 256 СК України, можна виділити підстави припинення та підстави розірвання договору про патронат.

Отже, договір про патронат припиняється у разі:

1. відмови від нього патронатного вихователя
2. відмови від нього дитини, що досягла чотирнадцяти років.

Відповідно до ч. 2 ст. 598 ЦК України припинення зобов'язання навимому однієї із сторін допускається лише у випадках, встановлених договором або законом [5]. Ст. 256 СК України передбачає таку можливість припинення договору про патронат.

На цій підставі договір про патронат може припинитися на будь-якій стадії його виконання. Законом не передбачені умови, при настанні яких патронатний вихователь або дитина можуть відмовитися від договору. Такими причинами може бути будь-що: погіршення стану здоров'я патронатного вихователя або дитини, порушення умов договору органом опіки та піклування або просте небажання однієї із вказаних сторін договору продовжувати виконувати умови договору.

Необхідно звернути увагу на те, що СК України, встановлено вік дитини, з досягненням тільки якого вона може відмовитися від договору. Проте, це не означає, що до 14 років дитина змушена перебувати під патронатним вихованням всупереч її інтересам. Адже, статтею 10 закону України «Про охорону дитинства» передбачено, що дитина вправі особисто звернутися до органу опіки та піклування, служби у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, інших уповноважених органів за захистом своїх прав, свобод і законних інтересів [6] (правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття [3]). З цього випливає, що дитина має право ініціювати припинення договору про патронат, не досягнувши чотирнадцяти років.

Деякі дослідники вважають, що хоча у ч. 1 ст. 256 СК України і передбачена відмова від договору дитини, практично реалізувати своє право дитина не може, оскільки стороною договору є не дитина, а орган опіки та піклування. Оскільки договір про патронат укладається між патронатним вихователем та органом опіки та піклування, який діє в інтересах дитини, то і відмова від договору може бути здійснена органом опіки і піклування. В такому разі дитина повинна поставити питання про відмову від договору про патронат перед органом опіки і піклування. І лише у тому випадку, якщо орган опіки та піклування відмовиться задовольнити вимоги дитини, дитина має право звернутися до

суду з вимогою про розірвання договору про патронат [7].

З такою думкою автор статті не цілком погоджується з огляду на те, що договір про патронат – багатосторонній договір, оскільки Сімейним кодексом України чітко передбачений випадок, коли дитина також являється стороною договору (у випадку необхідності отримання згоди дитини для укладення договору). Тому, автор вважає, що дитина має повне, законодавчо обґрунтоване, право припиняти договір про патронат.

Також, на думку автора, перелік підстав припинення договору про патронат, наведений в статті 256 СК України, не є вичерпним.

По-перше, виходячи із самого визначення договору про патронат, впливає, що договір про патронат укладається до досягнення дитиною повноліття. Отже, ще одна підстава припинення договору про патронат – досягнення дитиною, що перебуває під патронатним вихованням, повноліття.

По-друге, договір нерозривно пов'язаний з конкретною особою (патронатним вихователем), має особистий характер. Тому, у разі смерті патронатного вихователя – правонаступництво не допускається і, як наслідок, це призводить до припинення договору. Якщо патронатним вихователем була записана у договорі лише дружина, а фактично обов'язки здійснювалися не лишеною, а й її чоловіком, смерть дружини не є підставою для припинення договору. Однак чоловікові доведеться зніщувативнесення до тексту договору відповідних змін [8, ст. 479].

По-третє, до підстав припинення договору про патронат необхідно віднести – появу батька, матері дитини. Наявність умови появи матері, батька дитини, які мають намір та право виховувати дитину – цілком суперечить правовому змісту патронату. Адже, на патронатне виховання можуть передаватися тільки діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування. Тому, ще однією підставою припинення договору про патронат є поява матері, батька дитини у разі:

- поновлення батьків у батьківських правах та повернення їм дитини;
- повернення батьків дитини, які були визнані безвісно відсутніми або оголошені померлими;
- повернення батьків з місць позбавлення волі та звільнення їх з-під варті;
- видужання батьків після тривалої хвороби, яка перешкоджала їм виконувати свої батьківські обов'язки.

Що стосується розірвання договору про патронат, то ч. 2 ст. 256 СК України зазначає, що договір про патронат може бути розірваний:

1. за згодою сторін;

2. за рішенням суду, якщо патронатний вихователь не виконує належним чином покладені на нього обов'язки;

3. за рішенням суду, якщо між патронатним вихователем та дитиною склалися такі відносини, які перешкоджають виконанню обов'язків за договором.

Розірвання договору про патронат за згодою сторін – безконфліктний спосіб розірвання договору, тому в найменшій мірі потребує правового регулювання. Право сторін розірвати договір за взаємною згодою кореспондується з принципом свободи договору.

Домовленість про розірвання договору за своєю правовою природою є правочином, тому при його вчиненні мають застосовуватися відповідні норми. Вказаний правочин вчиняється в такій самій формі, що й договір, що змінюється або розривається, якщо інше не встановлено договором або законом чи не впливає із звичаїв ділового обороту (ст. 654 ЦК України) [7].

При застосуванні двох наступних підстав розірвання договору про патронат (за рішенням суду, якщо патронатний вихователь не виконує належним чином покладені на нього обов'язки або якщо між патронатним вихователем та дитиною склалися такі відносини, які перешкоджають виконанню обов'язків за договором) виникає питання, хто має право звертатися до суду із проханням розірвати договір про патронат.

Відповідно до ст. 18 СК України, кожен учасник сімейних відносин, який досяг чотирнадцяти років, має право на безпосереднє звернення до суду за захистом свого права або інтересу [3]. Отже, досягнувши 14-річного віку, дитина має право самостійно звернутися в суд. В інших випадках звертається в суд із позовом про розірвання договору про патронат – орган опіки та піклування або патронатний вихователь.

Орган опіки та піклування має право вимагати розірвання договору, якщо вихователь несумлінно ставиться до виконання своїх обов'язків або якщо у його сім'ї хтось захворів на тяжку інфекційну хворобу і це становить небезпеку для здоров'я дитини [8, ст. 480].

Дослідивши підстави правову природу припинення та розірвання договору про патронат, необхідно зазначити, що ці два поняття – відмінні одне від одного.

СК України містить перелік підстав припинення та розірвання договору про патронат. Проте, на думку автора, такий перелік не є вичерпним. Багато додаткових підстав, не передбачених СК України, впливає із самої природи договору про патронат. Так, наприклад, досягнення дитиною по-

вноліття автоматично призводить до припинення договору про патронат, хоча, в статті, яка містить перелік підстав припинення договору – така підстава відсутня.

Висновки. Автор вважає, що статтю 256 СК України слід доповнити, передбачивши в ній весь, вичерпний перелік підстав припинення та розі-

рвання договору про патронат. Чітка, прозора, вичерпна інформація про всі умови патронатного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування зробить цю форму виховання дітей більш доступною для широкого кола населення, що в свою чергу може призвести до зниження кількості безпритульних.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 21-22. – Ст. 135.
2. Мельниченко Н.М. Поняття та загальна характеристика припинення цивільно-правових договорів / Н.М. Мельниченко // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. – 2011. – № 2. – С. 345-358.
3. Сімейний кодекс України: науково-практ. комент. / І. В. Жилінкова, В. К. Антошкіна В., Н. А. Д'ячкова Н. А., В. Ю. Москалюк. – 2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bit.ly/1Cc7a1W>;
4. Коссак В.М. Співвідношення категорій «розірвання» та «припинення» договірних зобов'язань / В.М. Коссак // Вісник хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2002. – № 2. – С. 34-36.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
6. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 30. – Ст.142.
7. Багач Е.М. Сімейний кодекс України: науково-практичн. комент. / [Е.М. Багач, Ю.В. Білоусов, В.А. Ватрас та ін.], – 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://all-books.biz/pravo-semeynoe/simeyniy-kodeks-ukrajini-naukovo-praktichniy.html>;
8. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: науково-практичн. комент. / З.В. Романовська. – К. : Ін Юре, 2003. – 532 с.

Лешанич Леся Вікторівна

ПРАВОВА ПРИРОДА ПРИПИНЕННЯ ДОГОВОРУ ПРО ПАТРОНАТ

Дитяча безпритульність являється досить актуальною проблемою сьогодення.

Договір про патронат має досить давню історію існування. Відомо, що історія нашої країни розвивалась дуже динамічно і українські землі на певних етапах державного становлення входили до складу різних країн. Можливо, така ситуація і призвела до низького рівня законодавчого врегулювання відносин патронату над дітьми, в тому числі, і відносин, котрі виникають з приводу розірвання, припинення договору про патронат.

Ключові слова: припинення договору, розірвання договору, патронат, договір про патронат.

Лешанич Леся Вікторівна

ПРАВОВАЯ ПРИРОДА ПРЕКРАЩЕНИЯ ДОГОВОРА О ПАТРОНАТЕ

Детская беспризорность является достаточно актуальной проблемой.

Договор о патронате имеет достаточно давнюю историю существования. Известно, что история нашей страны развивалась очень динамично и украинские земли на определенных этапах государственного становления входили в состав разных стран. Возможно, такая ситуация и привела к низкому уровню законодательного урегулирования отношений патроната над детьми, в том числе, и отношений, которые возникают по поводу расторжения, прекращения договора о патронате.

Ключевые слова: прерывание договора, расторжение договора, патронат, договор о патронате.

Leshanych Lesya Viktorivna

LEGAL NATURE OF TERMINATION AGREEMENT OF PATRONAGE

Child homelessness is a very relevant issue of the day.

It is known that orphanages although they contribute to the solving of the problem of child homelessness, but they do not bring up orphans and children deprived of parental care in the spirit of full readiness for adult life, while familial and quasi-familial forms of upbringing of a child make it possible to create all the conditions for a comprehensive, complete moral and spiritual development of a child.

Along with family-type children's home and foster family, a patronage agreement is one of the quasi-familial forms of upbringing of orphans and children deprived of parental care.

According to the Article 252 of the Family Code of Ukraine (hereinafter the FC of Ukraine), under the patronage agreement, the Custody and Care Authority transfers an orphan or a child deprived of parental care to another person's family (a patron) for upbringing the child for payment until the child reaches adult status.

The FC of Ukraine provides grounds for suspension and termination of the agreement of patronage.

The author of the article believes that this list of grounds for suspension and termination of the agreement of patronage is not exhaustive.

The agreement of patronage has quite a long history of existence. It is known that the history of our country developed very dynamically and that at certain stages of the formation of the state Ukrainian lands formed parts of different countries. It is possible that this situation has led to the low level of legislative regulation concerning relations of patronage of children, including as well the relations that arise over the cancellation, termination of the agreement of patronage.

Key words: termination of the contract, denounce a treatment, foster care, contract of foster care.